

Siedziby jankierskie na Wzgórzach Dylewskich

Majątek PIETRZWAŁD (niem. Peterswalde)

W 1363 r. wielki mistrz zakonu krzyżackiego, Winrych von Kniprode, nadał **Glabocie, Günterowi i sołtysowi Piotrowi** 60 włók (dawn. miara powierzchni; 1 włoka = 30 mórg = 17,955 ha = 179 550 m²) w Pietrzwałdzie. Od imienia sołtysa nadano wsi nazwę, która później ulegała kolejnym przekształceniom. Trzy lata później Glabota, Günter i sołtys Piotr otrzymali prawa własności.

W 1453 r. pruscy właściciele majątku w Pietrzwałdzie przystąpili do Związku Pruskiego, za co komtur zagroził im zamknięciem w wieży. W 1498 r. komtur dzierżgoński, Ludwig von Seinsheim, sprzedał **Janowi von Diebenowi** (Samplawskiemu) 12 włók w Pietrzwałdzie. Dwa lata później Andrzej z Lipowa sprzedał 16 włók w Pietrzwałdzie nieznanemu Mazowszaninowi.

W 1588 r. w Pietrzwałdzie było 11 gospodarzy, 11 zagrodników i 9 rodzin bez ziemi.

W 1591 r. bez zgody księcia wybudowano tu kościół, który wyglądem przypominał karczmę.

Od 1621 r. we wsi mieszkali wyłącznie Polacy. Była to wieś czynszowa. Ośmiu wolnych kmieci płaciło po jednym talarze czynszu od włóki, w zamian za użytkowanie ziemi.

Po dwudziestu latach chłopci wolni musieli oddawać również świadczenia w naturze.

W 1640 r. mierniczy **Stefan Dombrowski**, początkowo wieńnie służący elektorowi na Sambii i w Niderlandach, otrzymał 3 i 3/4 włóki z prawem warzenia piwa i spirytusu.

W 1688 r. wolnym kmieciom spłonęły wszystkie zabudowania. W 1708 r. było w Pietrzwałdzie 26 wolnych, a w 1736 r. – 24.

W 1820 r. były w Pietrzwałdzie 32 dymy i 225 mieszkańców. W 1880 r. wieś liczyła 837 mieszkańców, a w 1939 r. – 688 mieszkańców.

Kościół w Pietrzwałdzie

W XVI w. drewniany kościół w Pietrzwałdzie zyskał kształt ośmiokąta. W 1615 r. wybudowano wolno stojącą dzwonnice. Kościelne dzwony pochodzą z 1614 r. i 1753 r.

Pastor ze Smykowa ograniczał się do obsługi tutejszej parafii cztery razy w roku i dlatego mieszkańcy wsi żądali, aby nauczyciel pełnił częściowo również obowiązki duszpasterskie. Na początku XVIII w. wybudowano w Pietrzwałdzie nowy kościół drewniany o konstrukcji zrębowej z XVI w.

W 1844 r. zewnętrzne ściany oszalowano deskami.

Na początku XX w., ze względu na stan techniczny kościoła, dokonano jego rozbiórki, a w 1924 r. – rekonstrukcji. W 1980 r. kościół został odrestaurowany.

Fot. **Pietrzwałd** – barokowy kościół z dobudowaną w późniejszym okresie zakrytą od wschodu oraz przedsiönkiem od zachodu.

Majątek ZAJĄCZKI (niem. Haasenberg)

Pierwsze informacje o wsi pochodzą z początków XIV w., kiedy nosiła ona nazwę **Sassenpile**. Miejscowość wzmiankowana jest w dokumentach z 1328 r. jako wieś rycerska.

W 1335 r. **Konrad von der Hurde** zakupił tu 40 włók (dawn. miara powierzchni; 1 włók = 30 mórg = 17,955 ha = 179 550 m²) ziemi. W 1394 r. Zajączki stały się własnością **Hansa von Haasberga**, a następnie w 1521 r. – **Mikołaja Wieluńskiego**.

W 1539 r. Zajączki odkupił **Albrecht Finck**. W tym czasie istniał już we wsi młyn na rzece Gizeli.

Dobra w Zajączkach pozostawały własnością rodu **Finck von Finckenstein** do 1783 r. Wówczas odkupił je **Aleksander von Waldburg**. W 1793 r. majątek nabył **Wilhelm Ludwik von der Gröben**.

Na początku XX w. majątek w Zajączkach był własnością rodziny **Kramer**. Współwłaściciel dóbr, Willy Kramer, był w latach 1919-26 landratem powiatu ostródzkiego.

We wsi istniał w owym czasie przepiękny pałac. Niestety nie zachował się do naszych czasów.

W latach 20-tych i 30-tych XX w. kilkakrotnie gościł w Zajączkach feldmarszałek, a następnie prezydent Republiki Weimarskiej – Paul von Hindenburg.

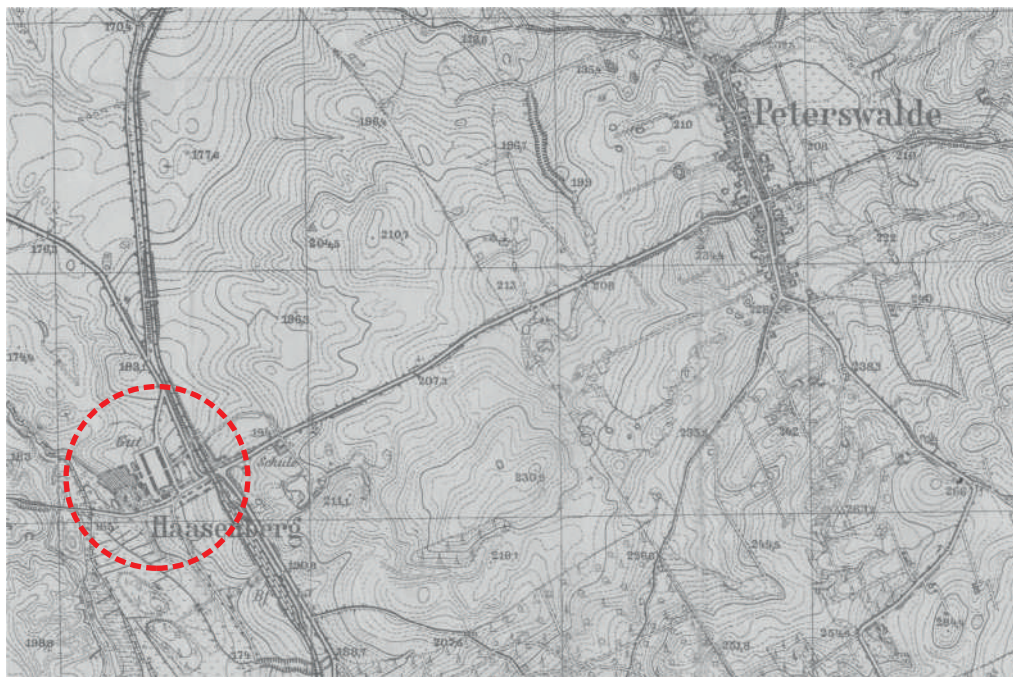
Do chwili obecnej we wsi Zajączki zachowała się część zabudowań folwarcznych.

Około 1 km na południe od wsi Zajączki przy drodze do Glaznot, na ewangelicko-augsburskim cmentarzu, znajduje się kaplica grobowa właścicieli majątku – rodziny Kramerów z poł. XIX w.

Nad wejściem do kaplicy widnieje napis: „Selig sind die Toten die in dem Herren Sterben” (*Błogosławieni umarli, którzy w Panu umierają*). W kaplicy znajduje się 11 ocynkowanych trumien oraz trzy urny.

Fot. Zachowany budynek gospodarczy dawnego majątku w Zajączkach.

Ryc. **Majątek Zajączki** (niem. Haasenberg) – na archiwalnej mapie z 1944 r. (Źródło: KPBC, identyfikator zasobu: oai:kpbc.umk.pl:8851).

Majątek LIPOWO (niem. Leip)

Pierwsze wzmianki o miejscowości pochodzą z 1328 r., kiedy wielki mistrz Luther z Brunszwiku nadał 80 włók ziemi **Judocie i Walterowi z Lipowa**. Z otrzymanej ziemi Judota nadał 8,5 włóki **Mikołajowi z Prabut**, łącznie z sołectwem i zezwoleniem na wystawienie karczmy w Lipowie.

W 1334 r. istniał we wsi kościół, którego plebanem był Jan z Lipowa. Około 1400 r. Zakon Krzyżacki wykupił majątek Lipowo z rąk prywatnego właściciela o nazwisku **Bresche**.

Wielki mistrz Ludwig von Erlichshausen nadał w 1459 r. połowę wsi burmistrzowi Lubawy **Witramowi z Wytrębic (Witram von Witramsdorf)** na koszty wykupu od nieprzyjaciół, którzy wzięli go do niewoli w Ostródzie.

W 1477 r. we wsi Lipowo mieszkało 11 zagrodników, 2 kowali, karczmarz oraz pastuch. W 1539 r. Lipowo było wsią książęcą i liczyło 36 gospodarstw.

W 1534 r. połowę wsi i dobra Balice posiadali **Grzegorz i Jerzy Baliccy, Krzysztof Kalkstein, Mikołaj Ruszkowski i Anna Schöneich**. Na początku XVII w. właścicielem rycerskiej części wsi był **Albrecht Finck z Zajączek**. W 1650 r. właścicielami majątku zostali **Kryścian Reinhold Finck i Marcin Kocziwski**. Przy majątku prowadzono hodowlę pięciuset owiec.

Do 1783 r. Finckowie byli jedynymi właścicielami Lipowa, które następnie sprzedali podczaszemu króla pruskiego, **Aleksandrowi von Waldburg**.

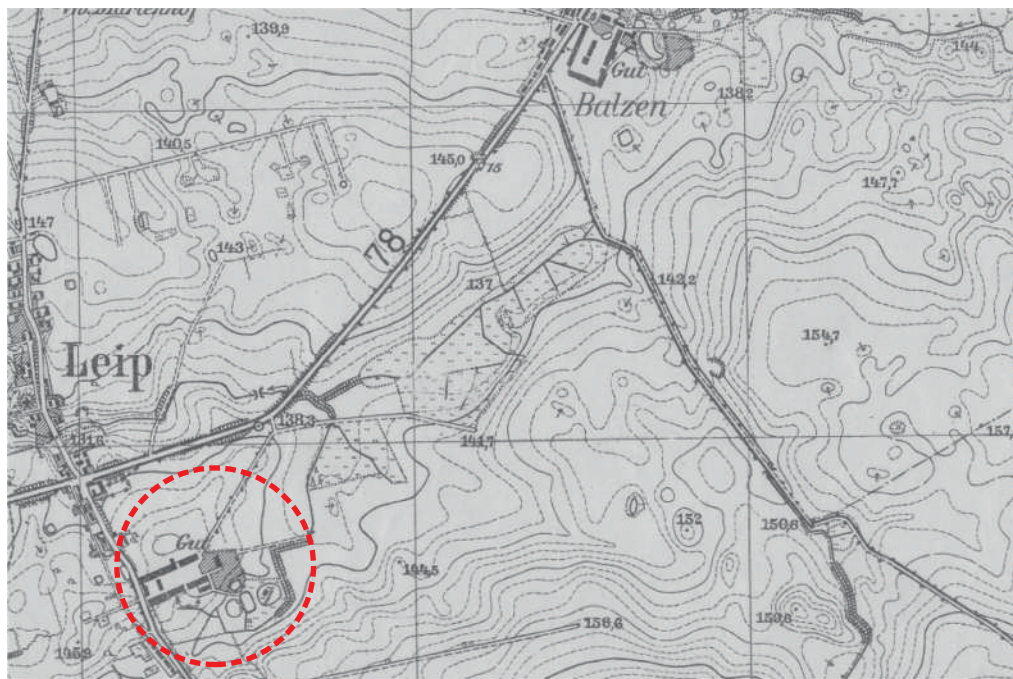
W 1 poł. XIX w. majątek Lipowo kupiła rodzina **Kramer**, która była jego właścicielem aż do 1945 r.

Majątek obejmował zespół rezydencjonalny i folwarczny. Część rezydencjonalna składała się z dworu (został rozebrany po 1945 r.) oraz parku. Do dnia dzisiejszego zachowała się znaczna część zabudowań folwarcznych majątku Lipowa.

Rodzina Kramer była również w posiadaniu majątku ziemskiego w pobliskich Balcynach (niem. Balzen). W latach 20-tych XX w. ich właścicielem był major Max Kramer. Obszar majątku obejmował wówczas 580 ha. Hodowano w nim bydło i trzodę.

Historia tego majątku sięga 1340 r., kiedy wielki mistrz Fryderyk von Altenburg nadał Judocie na prawie chełmińskim dobra ziemskie w Balcynach. W 1347 r. kolejne nadanie otrzymał Mikołaj z Reszek, a w 1367 r. również Klaus i Kiersztan. W XVI w. majątek należał do rodziny Kalksteinów, a w XVII w. stał się własnością Fincków.

W 1730 r. został wydzierzawiony przez wdowę Finck von Finckenstein polskiemu szlachcicowi Janowi Kierskiemu.

Ryc. **Majątki Lipowo (niem. Leip) oraz Balcyny (niem. Balzen)** – na archiwalnej mapie z 1944 r.
(Źródło: KPBC, identyfikator zasobu: oai:kpbc.umk.pl:8851).

ATRAKCJE W OKOLICY:

▲ *Kaplica grobowa Kramerów w Zajączkach.*

▲ *Kościół w Marwałdzie.*

▲ *Wiadukt w Glaznotach.*

▲ *Kościół w Glaznotach.*

i wiele innych...

Bałcyny

Naprom

Lipowo

Pietrzwałd

Zajączki

TABLICA I

TABLICA II

Las Zajączkowski

Zakurzewo

Wałdyki

Wysoka Wieś

TABLICA III

Lubstynek

TABLICA IV

Góry

TABLICA V

Klonowo

Napromek

537

Jagodziny

II. W krainie Sassenspile
szlak pieszo-rowerowy – 12 km